CREAȚIA MUZICALĂ ROMÂNEASCĂ DE SORGINTE BIZANTINĂ ÎN PERIOADA 1918–2018

DOI: <https://doi.org/10.52603/arta.2021.30-2.03>

Rezumat

Creația muzicală românească de sorginte bizantină în perioada 1918–2018

Elaborată în anul în care România comemorează împlinirea a 100 de ani de la desăvârșirea statului național român, lucrarea își propune să realizeze o panoramă a creației muzicale monodice de tradiție bizantină din această perioadă, aparținând psaltilor români. Deși întreg secolul XX este dominat de valorificarea prin armonizare a melodiilor consacrate din stranele românești, creația muzicală redată cu notația neumatică specifică Bisericii Ortodoxe continuă să existe, dar cu discontinuități. În funcție de schimbările politice intervenite în societatea românească se pot delimita trei perioade distincte ale creației psaltice: a. 1918–1947; b. 1948–1989; c. 1990–2018. Prima perioadă coincide cu ultima fază a procesului de „românire” a cântării bisericești. Cea de a doua corespunde perioadei comuniste și este marcată de hotărârile luate de Partidul Comunist, în privința Bisericii, respectiv de încercarea de uniformizare a muzicii de strună. După 1990, muzica psaltică revine în matca proprie și creația ultimelor două decenii îmbogățește repertoriul cu noi colecții de cântări. Constatăm, așadar, că, pe parcursul unui secol frământat și marcat de schimbările regimului politic, compoziția psaltică înregistrează un hiat în primele decenii ale regimului totalitar, pentru a se îmbogăți, treptat, la început de secol XXI, cu numeroase creații care poartă amprenta specificului românesc.

Cuvinte-cheie: centenar 1918–2018, muzică psaltică românească, cântare uniformizată, neume.

Summary

Romanian musical creation of Byzantine source in the period 1918–2018

Written in the year of Romania's centennial anniversary as a national state, this paper intends to offer a panorama of the monodic music of Byzantine tradition of the period, composed by the Romanian chanters. Although the entire twentieth century was characterized by the harmonization of the already established church chants, the musical works written in neumatic notation specific to the Orthodox Church continue to exist, albeit discontinuously. Based on the political changes that occurred in the Romanian society, three distinct periods of psaltic music creation can be distinguished: a. 1918–1947; b. 1948–1989; c. 1990–2018. The first period coincides with the last stage of the process of “Romanianization” of church chants. The second one corresponds to the communist period and is marked by the Communist Party's decisions regarding the Church, namely the attempt to standardise the church chants. After 1990, psaltic music regains its position and the compositions of the last two decades enrich its repertoire with new collections of chants. Thus, we can see that in the course of a century marked by political turmoil and changes, psaltic composition went on a hiatus in the first decades of the totalitarian regime, to gradually resurge after 1980, enriched with numerous works bearing a distinct Romanian stamp.

Keywords: centennial 1918–2018, romanian psaltic music, standardized chant, neumes.

Partea a II-a

3. O nouă criză a muzicii psaltice: creația în perioada regimului comunist (1948–1989)

„Crize ale muzicii psaltice au existat... din vreme în vreme, dar nici una de talia celei din ultimii 50 de ani”, afirmau arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur și pr. Alexie Buzera la reeditarea *Anastasimatarului* lui Victor Ojog, referindu-se la situația muzicii bisericești în cea de a doua jumătate a secolului XX [40, p. V]. Acest răstimp este

marcat de evenimentele survenite în societatea românească după cel de Al Doilea Război Mondial, când România a intrat în sfera de influență a Uniunii Sovietice. La 30 decembrie 1947, Majestatea sa Regele Mihai I al României, amenințat și șantajat de comuniști, a fost silit să abdice, iar aceștia au instaurat, în aceeași zi, dictatura comunistă – statul totalitar și dependent de Uniunea Sovietică fiind denumit Republica Populară Română. Modelul venit de la Răsărit a început să fie implementat în întreaga societate, care a intrat

într-o etapă de intense schimbări. Pentru a putea înțelege direcția pe care a urmat-o compunerea muzicii psaltice în această perioadă este nevoie să facem referiri la câteva dintre hotărârile luate de conducătorii statului ateu, care au afectat tot ceea ce era legat de viața spirituală a românilor.

Prefaceri profunde au schimbat radical învățământul, care a preluat sistemul sovietic, ideologia și îndoctrinarea devenind normă de desfășurare a activității. Una dintre măsurile acestei perioade, care a influențat evoluția muzicii bisericești, este desființarea Secției de Muzică religioasă din cadrul Academiei Regale de Muzică și Artă Dramatică din București la care s-a adăugat Decretul nr. 177 din anul 1948, pentru regimul general al cultelor religioase. Drept urmare, timp de peste patru decenii, muzica de tradiție bizantină nu a mai fost studiată în cadrul sistemului de învățământ superior decât în Institutele Teologice din București și Sibiu, restul facultăților de teologie fiind desființate. Abia în anul 1990, la insistența arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur și datorită demersurilor întreprinse de conducerea Conservatorului de Muzică „Ciprian Porumbescu” (actuala Universitate Națională de Muzică) secția a fost reînființată. Decretul menționat a afectat și învățământul preuniversitar, fiind desființate toate școlile de cântăreți bisericești¹ și multe seminarii teologice ale diferitelor confesiuni religioase, printre care se numărau 40 de școli de cântăreți și seminarii teologice ortodoxe².

În această situație, mulți dintre absolvenții din deceniile cinci-șase ale secolului trecut, pasionați de muzică, au găsit un refugiu în învățământul laic și au studiat în cadrul conservatoarelor, atunci când a fost posibil. Mulți însă dintre cei care intraseră în cinul monahal sau studiaseră teologia au avut de suferit din cauza regimului politic. Părintele Florin Bucescu, absolvent al Seminarului de la mănăstirea Neamț (1953) și al Institutului Teologic din București (1957), înscris la studii doctorale, la aceeași instituție, a fost nevoit să le întrerupă în anul 1960 și abia în 1962 i s-a permis să se înscrie la Conservatorul de Muzică „George Enescu” din Iași; în anii următori și-a concentrat atenția spre domeniul etnomuzicologiei, făcând numeroase culegeri pe teren, elaborând studii. Pasiunea pentru muzica de tradiție bizantină se va putea manifesta abia după Revoluția din anul 1989, iar cunoștințele sale teoretice și practice de muzică psaltică și talentul pedagogic vor contribui la dezvoltarea cercetării

și la formarea unor generații de tineri foarte bine pregătiți.

După un deceniu de la decretul care aproape desființase învățământul teologic de toate gradele, în 1958, Partidul Muncitoresc Român³ a dat încă o lovitură Bisericii Ortodoxe și învățământului teologic, prin Decretul 410, care aducea o serie de amendamente Decretului nr. 177/1948 și intensifica prigoana asupra celor din „armata neagră a călugărilor și călugărițelor” care trebuia combătută prin toate mijloacele⁴ [29], aceștia fiind afectați și de alte măsuri luate împotriva lor încă din anul 1955⁴. Deși a fost adoptat doar în 28 octombrie 1959, prevederile Decretului aveau caracter retroactiv; în perioada decembrie 1958 – martie 1959 au fost scoși din mănăstiri toți cei care nu îndeplineau criteriile pentru a duce o viață monahală⁵.

Au fost închise peste 100 de mănăstiri, iar monahii și monahiile cu vârstă mai mică de 40 de ani au fost obligați să își dedice viața „construirii socialismului”, muncind în fabrici și uzine, trecând printr-un proces de reeducare, menit să îi ajute să se integreze în noua societate [15]. Unul dintre psalții-compozitori care au avut de suferit de pe urma acestui decret a fost arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur. Intrase în monahism în 1950, a devenit profesor de muzică și dirijor al corului de la Seminarul teologic din Mănăstirea Neamț, în 1957 (după absolvirea Institutului Teologic din București), dar a fost nevoit să părăsească curând mănăstirea⁶. Ar fi trebuit să muncească într-o fabrică, dar datorită încăpățânării sale – după cum mărturisea într-un interviu⁷ – i s-a permis, totuși, să se înscrie la Conservatorul de Muzică din București, fiind apoi profesor de muzică la diferite școli din capitală, până în 1990, când a devenit lector la Conservator, la catedra de paleografie muzicală bizantină. În următoarele decenii părintele profesor a adus o contribuție esențială la cercetarea muzicii bizantine din spațiul românesc și a îmbogățit repertoriul stranelor cu numeroase compoziții muzicale psaltice.

Măsurile succesive luate de conducerea partidului comunist, după schimbarea regimului politic, șubrezeră deja pregătirea în domeniul muzicii bisericești. Transmiterea cântării de strănă, perpetuarea acesteia au devenit tot mai dificile, cunoscătorii avizați fiind tot mai puțini. A fost afectată tradiția cântării de strănă, la aceasta contribuind, pe lângă desființarea a numeroase instituții (despre care am vorbit mai sus), și procesul

de epurare întreprins de regimul comunist, îndată după proclamarea Republicii, în 1947. Situația creată a determinat Sfântul Sinod să decidă în sesiunea din iunie 1952 uniformizarea cântărilor psaltice și obligativitatea introducerii acestora pe tot cuprinsul țării [23, pp. 616-617]. Cu un an înainte fusese deja editată o parte a repertoriului necesar [37] și o lucrare teoretică [14], ambele cu notație simultană, adică neume și portativ. Criticată în ultimii ani, această adevărată reformă a muzicii psaltice din România, avea în concepția Prea Fericitului Patriarh Justinian Marina (1901–1977) rolul de a asigura participarea activă a enoriașilor la slujbele bisericești și de a elimina diferențele zonale din cântarea de strană⁸.

Din cauza lipsei personalului calificat din stranele bisericilor și din puținele seminarii care au supraviețuit decretelor și măsurilor opresive succesive, muzica bisericească a intrat într-o perioadă de criză care se va atenua, treptat, abia după 1990. La mijlocul secolului însă, conformându-se noii orientări, mulți dintre psalții care cunoșteau ambele notații au început să scrie cântări sau colecții întregi pe ambele notații. Alții, beneficiind de pregătirea acumulată în conservatoarele de muzică, s-au dedicat muzicii corale religioase, completând repertoriul existent cu lucrări valoroase.

Din cercetările noastre rezultă că în perioada 1948–2018 au fost preocupați de compunerea muzicii psaltice – cu neume sau dublă notație – un număr de 11 muzicieni. Ordinea menționării este cronologică și nu avem certitudinea că lista este completă, deoarece unele încercări au putut rămâne în manuscris sau au fost distruse; iată care sunt aceștia: Grigore Costea (1882–1963), Ion Croitoru (1884–1972), Chiril Arvinte (1897–1968), Chiril Popescu (1897–1992), Nicolae Lungu (1900–1993), Radu Antofie (1904–1987), Ioan Gh. Popescu (1925–1992), Sebastian Barbu-Bucur (1930–2015), Constantin Drăgușin (1931–2014), Alexie Buzera (1934–2011), Nicu Moldoveanu (n. 1940).

Principalul promotor al cântării uniformizate, redată în dublă notație, a fost Nicolae Lungu, care a colaborat cu preotul Grigore Costea și profesorul Ion Croitoru la redactarea cărții de teorie a muzicii intitulată *Gramatica muzicii psaltice. Studiu comparat cu notația liniară* (1951). Doi ani mai târziu, au editat împreună și *Anastasimatarul uniformizat*, cuprinzând cântările pentru slujba Vecerniei; cel pentru slujba Utreniei a fost rea-

lizat de Nicolae Lungu în colaborare cu preoții Ene Braniște și Grigore Costea (1954). Anterior, Nicolae Lungu a mai colaborat și cu Anton Uncu pentru editarea cântărilor de la Sfânta Liturghie (1951). Profesorul Nicolae Lungu a transcris un mare număr de cântări bisericești care au fost tipărite cu notație dublă. Deși nu sunt creații originale, realizarea volumelor a presupus o intervenție creativă pentru selectarea materialului muzical, ajustarea și simplificarea cântărilor. Nicolae Lungu rămâne în istoria muzicii bisericești și datorită numeroaselor armonizări pe care le-a realizat.

Aceeași manieră de redare a muzicii bisericești a fost urmată și de un discipol al profesorului Nicolae Lungu, care a fost preot (1929–1976) și dirijor al Coralei Episcopale din Buzău: Radu Antofie. Format în spiritul tradiției psaltice la Seminarul „Chesarie Episcopul” din Buzău (1924) și absolvent al Facultății de Teologie din București (1929), acesta a alcătuit colecții de cântări bisericești cu notație dublă, dar toate au rămas în manuscris: *Noul Anastasimatar*, *Cinci Slavoslovii*, *Slujba învierii*, *Cântări din Penticostar*. A mai compus două liturghii pentru cor mixt și diferite alte imne liturgice, o parte fiind publicate în revista „Glasul Bisericii” [13, pp. 403-404].

Un caz similar este cel al părintelui Constantin Drăgușin (1931–2014), care, în anii tulburi dinaintea și după mijlocul secolului XX a fost elev la seminar și apoi student în mai multe localități (la seminariile din Râmnicu Vâlcea și Curtea de Argeș; la Institutul Teologic din Sibiu și București) și a acumulat cunoștințe și experiență de la mai mulți profesori, printre care Gheorghe Șoima și Nicolae Lungu. A urmat exemplul profesorului său de la București (Nicolae Lungu) și a scris muzică psaltică în notație dublă: *Tropar la Duminica Sfinților români*, glas III, *Tropar pentru Sfântul Teodosie*, glas I și *Prea Curată Maică pururi Fecioară*, glas III (pe versuri de Vasile Militaru), păstrate multă vreme în manuscris⁹, spre deosebire de lucrările corale, care au fost tipărite încă din 1965, în reviste și antologii corale¹⁰. Activitatea sa, desfășurată pe mai multe planuri, a contribuit la cunoașterea și păstrarea muzicii de tradiție bizantină. Gh. Ionescu îl caracteriza în următorii termeni: „Muzician distins, persistent și întreprinzător... în calitate de profesor la Seminar și Institutul teologic, ca dirijor și compozitor, ca redactor și alcătuitor al unor ediții de muzică psaltică, a contribuit cu priceperea și talentul său

la promovarea cântării bisericești de tradiție bizantină în peisajul cultural-religios contemporan” [13, p. 483].

Deși există opinii conform cărora, pentru anii 1950-1990, uniformizarea muzicii psaltice „...a fost bine venită și în parte și-a atins scopul, în special la cântările Sfintei Liturghii la care participă activ mulți credincioși...” [40, p. V], măsura nu a fost una de natură să stimuleze creația psaltică. În prefața cărții teoretice, editată în 1951, autorii justificau demersul acțiunii de uniformizare și precizau că „strădania noastră nu urmărește... schimbarea sau înlocuirea psaltichiei cum, poate, se crede de cei ce nu cunosc problema, ci, din contra, salvarea și punerea ei în siguranță, ca pe un bun ce face parte integrantă din patrimoniul nostru spiritual. Liber este oricine, să întrebuințeze pe oricare din cele două notațiuni, care în gramatica de față se găsesc suprapuse. Ceea ce interesează, este faptul ca frumusețea și farmecul nebănuț al cântărilor psaltice să nu fie denaturate prin interpretare și executare greșită, așa cum se întâmplă azi la fiecare pas, din cauza complicatelor și confuzelor gramatici psaltice existente” [14, pp. 8-9].

Chiar dacă autorii *Gramaticii...* (citați mai sus) își exprimau convingerea că lucrarea va feri bisericile de „...împeștrirea nepotrivită a repertoriului coral ce se aude astăzi în bisericile noastre, și vom fi feriți, mai ales de ceea ce nu trebuie să se întâmple în nici un caz, anume dispariția cântării psaltice și înlocuirea ei cu alt gen de cântare, fapt întâmplat în alte Biserici ale Ortodoxiei” [14, p. 9], constatăm o stagnare, un regres al compoziției psaltice și orientarea, îndeosebi, spre creația corală. Afectați de măsurile drastice îndreptate împotriva cinului monahal și a preoților, a credincioșilor, prea puțini dintre cei care aveau pregătirea necesară au avut condițiile pentru a se dedica compoziției muzicale, cu atât mai mult cu cât delatiunea a fost ridicată la rang de datorie cetățenească.

Or, creația psaltică redată doar cu notație neumatică nu a lipsit cu totul în perioada comunistă, a existat, dar s-a manifestat cu timiditate. Unele lucrări s-au păstrat în manuscris, fără a avea indicii privind perioada scrierii. De exemplu, Chiril Popescu (1897–1992), care a învățat psaltichia de la Ioan Zmeu și Ion Popescu-Pasărea, a compus muzică psaltică, dar lucrările au rămas în manuscris: *Cântări la Pavcernița Mare*, glas VIII; *Ceea ce ești mai cinstită*, glas V, VI, VII; *Lumină*

lină, pe opt glasuri; *Aliluia ce se cântă în Postul Mare*, pe opt glasuri; *Tropare și Condace* ale Sfinților a căror moaște s-au aflat sau se află la Curtea de Argeș (Sf. Nifon, Sf. Filofteia, Serghie, Vach și Tatiana) ș. a. [13, p. 391]. Urmând obiceiul înțetătenit deja, a contribuit la întregirea repertoriului redat în dublă notație prin *Cântările Penticostarului uniformizate, lucrare întregită cu slujba Înălțării Domnului și Pogorării Duhului Sfânt*¹¹ și cu câteva cântări separate, unele publicate după 1990¹². Părintele Nicu Moldoveanu aprecia că „stilul său pare a fi o sinteză a înaintașilor săi Anton Pann, Macarie, Varlaam și Schimonahul Nectarie, dar mai ales a cântărilor compuse de I. Zmeu, mentorul său” [20, p. 132].

Pentru alte lucrări, cunoaștem anii în care au fost tipărite, deoarece au fost publicate în diferite reviste, îndeosebi în „Biserica Ortodoxă Română” și „Glasul Bisericii”. Este cazul unui alt compozitor, format la școlile din Râmnicu Vâlcea, București și Sibiu, care a beneficiat de îndrumările profesorului Nicolae Lungu: Ioan Gh. Popescu (1925-1992). A compus muzică religioasă pentru cor, dar și câteva lucrări de muzică psaltică, publicate în revista Patriarhiei Române: *Luminânda la Adormirea Maicii Domnului*, glas III; *Răspunsurile mari*, glas III, pe ambele notații; *Axion duminical*, glas III¹³. De asemenea, pr. Alexie Buzera, profesor la Seminarul Teologic din Mofleni-Craiova (1956-1960) și la Seminarul „Sfântul Grigorie Teologul” din Craiova (1981–1994), apoi la Facultatea de Teologie Ortodoxă din același oraș (1992–2004), a compus și publicat în 1982 *Slujba Sf. Grigore Cuvântătorul de Dumnezeu. Patronul Seminarului Teologic din Craiova*¹⁴. Cinci ani mai târziu, era tipărită o nouă compoziție a sa, *Catavasii la Duminica Fiului Risipitor*¹⁵. Dedicat activității didactice și muncii de cercetare, a armonizat multe creații folclorice, dar compoziția psaltică o va relua după 1990.

Un compozitor prolific a fost arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur, dar în perioada comunistă au fost tipărite doar două creații: o *Doxologie* (1982), un *Polihronion* (1988) închinat Prea Fericitului Patriarh, de aceea, vom reveni la creația sa în următoarea secțiune a lucrării.

Este posibil ca și alți muzicieni, pregătiți în seminariile teologice în perioada interbelică sau la mijlocul secolului XX să fi compus muzică psaltică, dar aceasta nu a fost făcută publică decât după schimbările aduse de Revoluția din anul 1989, prin urmare vom lua în considerare anul tipăririi acesteia.

4. Creația muzicală psaltică pe un nou făgaș (1990–2018)

În cele aproape trei decenii scurse de la evenimentele din decembrie 1989, muzica de tradiție bizantină a intrat în matca sa firească datorită reînființării școlilor teologice de toate gradele, eforturilor pentru asigurarea unei pregătiri muzicale de calitate și străduinței preoților, a întregului cler.

Una dintre primele realizări importante, alături de înființarea secțiilor de muzică religioasă în cadrul celor trei conservatoare existente în România în 1990 (București, Cluj-Napoca și Iași), a fost editarea volumului intitulat *Cântări la Sfânta Liturghie și alte cântări bisericești*. Din „Cuvânt înainte”, semnat de Prea Fericitul Părinte Patriarh Teoctist (1915–2007) se înțelege că acesta era un proiect inițiat înainte de 1990¹⁶, fapt confirmat de redarea melodiilor cu notație dublă, așa cum se obișnuia încă din 1951. De altfel, se precizează în aceeași prefață că „este de fapt o acțiune care continuă opera începută de marele Patriarh Justinian... la începutul deceniului al șaselea, acțiune ce s-a dovedit – din ce în ce mai mult – ca fiind de o importanță deosebită pentru spiritualitatea românească, mai cu seamă că vitregia ateistă în care s-a desfășurat viața bisericească a lipsit strana ortodoxă și de cărți și de protopsalți” [30, p. 3].

În această antologie regăsim mai multe compoziții ale celor care au continuat să scrie muzică psaltică și spre sfârșitul secolului trecut: arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur¹⁷, pr. prof. dr. Nicu Moldoveanu¹⁸, Marin Velea (n. 1937)¹⁹. Aceștia li se mai adaugă în această perioadă încă câțiva muzicieni: Florin Bucescu (n. 1936), Victor Frangulea (n. 1939), Ion Gavrilă (n. 1955).

În anii care au urmat, au fost reeditate numeroase colecții de cântări bisericești, dar practica notației duble a fost părăsită treptat și s-a revenit la edițiile cu notație neumatică, un argument fiind acela că „atâta vreme cât cântările vor avea dublă notație (psaltică și liniară) elevii și studenții nu vor învăța muzică psaltică (s.a.). Aceștia vin în școlile teologice cu minimul de cunoștințe ale muzicii liniare... pe care le folosesc în mod empiric, pentru a urmări doar sensul diagramei melodic-ritmice, aceasta abătându-i de la citirea neumelor psaltice, singurele care pot reda cântarea autentică” [40, p. VI].

În perioada la care ne referim, compoziția psaltică s-a afirmat îndeosebi datorită arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur. Într-un interviu pe care ni l-a acordat în anul 2010, distinsul bizantinolog

mărturisise că a avut dintotdeauna încercări timide de a compune muzică psaltică²⁰, dar acestea au primit consistență îndeosebi în deceniul nouă al secolului trecut. Cum contextul general nu a fost favorabil etalării acestor preocupări, compozițiile sale au fost tipărite îndeosebi după 1990. Chiar în acel an au văzut lumina tiparului *Rugăciune*, pe versuri de Vasile Militaru – cu variantă monodică, notată cu neume, și dedesubt o variantă corală la două voci, notată pe portativ – [44, p. 6], *Prea Bune Doamne, ascult-a noastră rugă* (la 1600 de ani de la săvârșirea Sfântului Grigore Teologul) [45, p. 471] și *Necuprinsă-ți este slava și nemărginită mila* ([46, p. 472]. Au urmat cele 33 de slujbe pentru sfinții români canonizați de Biserica Ortodoxă Română în 1991 și 1992, mai multe lucrări publicate în cele două volume de *Cântări psaltice pentru cursul de muzică religioasă* [31, 32], volumul *Cântări la Vecernie, Utrenie și Sfânta Liturghie* [2], dedicat Prea Fericitului Patriarh Daniel; un alt volum care cuprinde *Slujba Vecerniei și Utreniei Sfintei Mucenițe Filofteia, Sfântului Iachint de Vicina, Mitropolitul Țării Românești, Sfântului Neagoe Basarab și a Sfântului Cuvios Ioanichie cel nou de la Muscel*, a fost dedicat Înalt Preasfințitului Calinic, Arhiepiscop al Argeșului și Muscelului [33]. În anul 2014 a fost reeditat volumul cu cântările *Sfintei Liturghii*, care cuprinde, printre altele, și 58 de axioane duminicale originale, în toate cele opt glasuri bisericești [34].

Creația părintelui profesor însumează sute de cântări, scrise cu pricepere și har. Am analizat, în diverse ocazii, unele dintre aceste creații și am constatat că distinsul muzician a întrunit toate condițiile necesare psaltului transformat în compozitor: pregătirea muzicală temeinică, gândirea teologică și trăirea duhovnicească [5, p. 225]. Precizăm, cu ani în urmă, că „prin creația sa, arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur marchează o etapă nouă a îndelungatului proces de românizare a cântării de strană înscrisă în tradiția bizantină [...] deoarece, realizate direct pe text românesc, valorifică creator acumulările celor două secole anterioare reușind să condenseze trăsăturile cele mai pregnante ale stilului psaltic tradițional într-o înveșmântare originală, în care priceperea psaltului se îmbină cu rafinamentul cercetătorului avizat” [5, p. 236]. Frumusețea liniilor melodice, aflate în deplină concordanță cu textul pe care îl împlinesc muzical, și valorificarea meșteșugită a elementelor tradiției psaltice au putut fi apreciate adesea datorită interpretării unora dintre lucrări de Formația

de muzică bizantină „Psalmodia”, constituită din inițiativa sa. În anul 2008, cu ocazia sărbătoririi a 20 de ani de la înființarea acesteia, Prea Fericitul Părinte Patriarh Daniel a conferit muzicianului Crucea Patriarhală, apreciind că „...prin această artă a sunetului sacru, Părintele profesor Sebastian Barbu-Bucur este un purtător de lumină a învierii, a renașterii, a redescoperirii valorilor perene ale muzicii psaltice” [4, p. 202].

Un alt reprezentat de seamă al muzicii bisericești din ultimele decenii este pr. prof. univ. dr. Nicu Moldoveanu, format de profesorii Chiril Popescu, Constantin Drăgușin și Nicolae Lungu. Creația sa a fost orientată îndeosebi spre valorificarea prin armonizare a muzicii psaltice, fiind apreciate *Antifoanele*, *Heruvic*, *Pre Tine Te lăudăm*, *Axion*, *Lumină lină*, *Îngerul a strigat* ș. a. [22, II, p. 256]. A compus numeroase cântări bisericești, tipărite în diferite colecții: mărimuri, tropare, condace, sedelne, stihiri, slave, condace la Acatistul mai multor sărbători de peste an; *Iubi-Te-voi*, *Doamne*, Glasul I, III și VIII, *Răspunsuri mari*, glasul I, V și VII; *Axion la Liturghia Sf. Vasile cel Mare (De tine se bucură)*, glasul V; *Cinei Tale*, glasul VII, *Lumină lină*, glasul V, *Învierea lui Hristos*, glasurile I, III, V și VIII; *Anixandare*, glasul V; *Slujba Sfintei Ecaterina*; *Slujba Sfântului Elefterie*; *Slujba Sfântului Ghelasie de la Râmeț* etc. A corectat și a completat, singur sau cu alți colaboratori, cărți de cântări bisericești, editate la tipografia Sfintei Patriarhii, după 1990.

Mai amintim, între compozitorii care au publicat muzică psaltică după 1990, doi dintre preoții profesori care au contribuit la renașterea învățământului muzical psaltic din seminariile teologice și au desfășurat o susținută activitate de cercetare a manuscriselor muzicale bizantine: pr. prof. dr. Alexie Buzera și pr. prof. dr. Florin Buzescu. Îndată după evenimentele din 1989, părintele Alexie Buzera a reunit în același volum preocupările sale componistice și pe cele de folclorist, întocmind o antologie intitulată *Toată suflarea să laude pe Domnul. Cântări bisericești, pricesne și imnuri religioase, colinde și cântece de stea culese și revizuite de Alexie Buzera* [36], volum care se alătură numeroaselor sale studii și volume dedicate muzicii românești de tradiție bizantină.

Părintele profesor Florin Buzescu s-a dedicat în ultimele decenii muncii de cercetare și depistare a manuscriselor muzicale aflate în bibliotecile din zona Moldovei. Inspirat, poate, și de tezaurul muzical conservat în vechile codice, a compus în

anul 1997 o *Liturghie psaltică în glasul III – ga*, încercând în acest fel să îmbogățească repertoriul liturgic al ultimelor decenii, centrat pe glasurile V și VIII. *Liturghia* a fost scrisă „pentru revigorarea repertoriului psaltic al elevilor de la Seminarul Teologic Ortodox «Sf. Vasile cel Mare» din Iași” [35 p. 8]. Lucrarea este redată în notație simultană, neumatică și lineară. Volumul se particularizează datorită prezenței în partea a doua a cărții a versiunilor pentru două și trei voci, variantele corale fiind realizarea compozitorului ieșean Vasile Spătăreanu.

În afară de psaltii amintiți, bibliografia consultată ne indică preocupările componistice ale părintelui profesor Victor Frangulea, care a compus muzică corală în stil psaltic, precum și monodie psaltică: *Slujba Sf. Ghelasie*, canonizat de Patriarhia Română în 1992 (sfânt român din Transilvania). A fost apreciat ca „...un îndrăgostit al muzicii psaltice pe care o servește și o cultivă în spiritul autentic tradițional” [13, p. 501].

5. Concluzii

Privirea retrospectivă asupra creației muzicale psaltice din perioada celor o sută de ani trecuți de la Marea unire a Transilvaniei cu România evidențiază câteva aspecte importante legate de muzica bisericească ortodoxă din țara noastră. În primul rând, am constatat influența covârșitoare pe care au avut-o evenimentele care au marcat statul român în cei o sută de ani. Însă, indiferent de regimul politic și contextul neprielnic din a doua jumătate a secolului XX, tradiția bizantină a cântării și notației neumatice a fost păstrată în exteriorul lanțului carpatic.

Preocupările pentru muzica psaltică au fost intense în prima jumătate a secolului, mulți psaltii manifestând interes pentru compoziție, dar aproape au stagnat timp de aproximativ patru decenii, revenind cu intensitate sporită îndată ce condițiile politice au fost propice, mai ales după anul 2000.

Efervescența perioadei interbelice – când se afirmă 19 compozitori – nu se asociază neapărat cu o creație pe măsură, atenția și eforturile psaltilor fiind concentrate îndeosebi pe cizelarea repertoriului tradus în limba română în secolul al XIX-lea.

Cele patru decenii de comunism au mutat centrul de greutate spre transcrierea repertoriului pe portativ și spre simplificarea acestuia pentru a putea fi abordat în cântarea comună a credincioșilor; dar și această activitate implică cunoașterea

specificului muzicii psaltice și creativitate din partea celui care ajustează melodiile. Preocupările pentru creația psaltică au fost rezervate, doar 11 compozitori au publicat câteva compoziții de muzică bisericească, majoritatea volumelor editate în această perioadă fiind axate pe muzica uniformizată și redată cu notație dublă (neume deasupra portativului). Cu toate acestea, acțiunea de uniformizare a cântărilor bisericești, inițiată de Patriarhul Justinian, nu a avut sorți de izbândă deplină, existând și astăzi particularități zonale pregnante ale cântării de strănă. Notația neumatică și stilul specific de interpretare s-au păstrat neschimbate în partea estică, nord-estică și în cea de sud a României, iar în centru, vestul și nord-vestul țării se cântă de pe portativ. Totuși, repertoriul uniformizat a avut o oarecare influență asupra educației muzicale a generațiilor de slujitori din stratele bisericilor românești. Credem că aceasta s-a reflectat în preferința pentru glasurile diatonice V și VIII, dispariția microtoniilor (implicit a intonațiilor specifice genului enarmonic) sau maniera de interpretare a semnelor consonante.

Am mai constatat că, în fiecare dintre cele trei perioade delimitate de noi, se evidențiază câte o personalitate care domină epoca prin creația sa: figura proeminentă a primei etape rămâne marele psalt Ion Popescu-Pasărea; se distinge apoi personalitatea profesorului Nicolae Lungu, iar în ultimele decenii creația psaltică este reprezentată cu prisosință de arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur.

Deși, cantitativ, numărul compozitorilor a scăzut în a doua jumătate a secolului XX, după 1990 aportul original este consistent prin contribuția arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur și a pr. prof. dr. Nicu Moldoveanu.

Numeroase inițiative ale tinerilor formați la început de secol XXI în școlile teologice, posibilitățile de mobilitate, informare și instruire pe care le au aceștia vor asigura, în continuare, perpetuarea muzicii românești de tradiție bizantină.

Referințe bibliografice

a. Cărți

1. Barbu-Bucur S. Cultura muzicală de tradiție bizantină pe teritoriul României în secolul XVIII și începutul secolului XIX și aportul original al culturii autohtone. București: Editura Muzicală, 1989.
2. Barbu-Bucur S. Cântări la Vecernie, Utrenie și Sfânta Liturghie. București: Editura SemnE, 2009.
3. Bucescu F. Manuscrisele psaltice al lui Teodor Stupcanu. În: Fl. Bucescu. *Bizantinologie muzicală. Studii și articole. Liturghia psaltică în glasul al III-lea* (pp. 95-100). Iași: Editura Artes, 2018.
4. Catrina C. Fișă de lexicon. În: Catrina C. *Sebastian Barbu-Bucur octogenar* (pp. 35-62). București: Editura SemnE, 2010.
5. Chircev E. Ipostaze ale stilului neo-bizantin. Slujba Sf. Ioan cel Nou de la Neamț de arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur. În: Chircev E. *Amprente românești în muzica de tradiție bizantină* (pp. 211-224). Cluj-Napoca: Editura Risoprint, 2013.
6. Chircev E. Mărturii și dialoguri despre muzica bizantină. Cluj-Napoca: Editura Risoprint, 2013.
7. Chircev E. Muzica românească de tradiție bizantină între neume și portativ, ediția a II-a revizuită. Cluj-Napoca: Editura Risoprint, 2013.
8. Ciobanu Gh. Pripelele lui Filotei monahul. În: Ciobanu Gh. *Studii de etnomuzicologie și bizantinologie*, vol. II, pp. 269-292. București: Editura Muzicală, 1979.
9. Cosma O. L. Hronicul muzicii românești, vol. IV. București: Editura Muzicală, 1976.
10. Cosma, Viorel. Muzicieni din România. Lexicon biobibliografic, vol. VIII (P-S). București: Editura Muzicală, 2005.
11. Daniel, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, „Psalmodia” este lira Duhului Sfânt întru mângâierea inimilor noastre. În: Catrina C. *Sebastian Barbu-Bucur octogenar* (pp. 200-203). București: Editura SemnE, 2010.
12. Ionescu Gh. C. Filotei Monahul de la Cozia (sec. XIV-XV). Pripelele după Polieleu. În: Ionescu Gh. C., *Studii de muzicologie și bizantinologie* (pp. 9-41). București: f.e., 1997.
13. Ionescu Gh. C. Muzica bizantină în România. Dicționar cronologic. București: Editura Sagittarius, 2003.
14. Lungu N., Costea G., Croitoru I. Gramatica muzicii psaltice. Studiu comparat cu notația liniară. București: Editura Institutului Biblic, 1951.
15. Mătrescu F. Holocaustul roșu sau crimele în cifre ale comunismului internațional. București: Editura IRECSON, 2008.
16. Melchisedec Ștefănescu, Episcop. Memoriu pentru cântările bisericești în România. București: Tipografia Cărților Bisericești, 1882.
17. Moisescu T. Pentru o mai bună cunoaștere

- a muzicii bizantine. În: *Colocvii. 1993–1994* (pp. 1-10). Iași: Filarmonica „Moldova”, 1996.
18. Moiescu T. Putna – un puternic centru de cultură muzicală medievală românească. În: Moiescu T. *Muzica bizantină în spațiul cultural românesc* (pp. 8-18). București: Editura Muzicală, 1996.
 19. Moisil C. Construcția unei identități românești în muzica bisericească. București: Editura Universității de Muzică, 2018.
 20. Moldoveanu N. Istoria muzicii bisericești la români. București: Editura Basilica, 2010.
 21. Pancza D. The Filotean Pripela: Analysis of Text and Melody. În: *Unity and Variety in Orthodox Music: Theory and Practice. Proceedings of the Fourth International Conference on Orthodox Church Music. University of Jyväskylä, Finland, 6–12 June 2011*. Moody I. și Takala-Roszczenko M. (ed.) Joensuu: The International Society of Orthodox Church Music, pp. 472-476, 2013.
 22. Vasile V. Istoria muzicii bizantine și evoluția ei în spiritualitatea românească. București: Editura Interprint, 1997.
- b. Reviste**
23. *** Lucrările Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române. Importante hotărâri luate de Sfântul Sinod în sesiunea din iunie 1952. În: *Biserica Ortodoxă Română*, nr. 9–10, p. 616-617. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al BOR, 1952.
 24. Chircev E. „Mereu neînfrânt!” Interviu cu arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur. În: *Tabor. Revistă lunară de cultură și spiritualitate românească*, nr. 1, pp. 77-84. Cluj-Napoca: Mitropolia Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, 2010.
 25. Chircev E. The Byzantine Musical Tradition at Present Times. St. John the New from Neamț by archd. dr. Sebastian Barbu-Bucur. În: *Arta. Arte audiovizuale*. (pp. 8-13). Chișinău: Editura Elan Poligraf, 2009.
 26. Chircev E. Tradition and Modernity in Current Psaltic Music. Vespers Hymns by Archdeacon Dr. Sebastian Barbu-Bucur. În: *Musicology Papers*, vol. XXVI, nr. 2, pp. 54-64. Cluj-Napoca: Media Musica, 2012.
 27. Chircev E. Har și instruire îndelungată sau despre compunerea muzicii psaltice, interviu cu arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur. În: *Tabor. Revistă lunară de cultură și spiritualitate românească*, nr. 3, pp. 77-85. Cluj-Napoca: Mitropolia Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, 2015.
 28. Enache G. Decretul 410/1959. Un scurt bilanț la 50 de ani de la adoptare. În: *Ziarul „Lumina”*, 28 octombrie 2009, <http://ziarulumina.ro/decretul-410-1959-un-scurt-bilanț-la-50-de-ani-de-la-adoptare-37899.html>, accesat la 15. 10. 2018.
- c. Teze de doctorat**
29. Milea E. Academia de Muzică Religioasă din București. Teză de doctorat, rezumat. Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu, <http://doctorate.ulbsibiu.ro/wp-content/uploads/Rezumatromana-Milea.pdf>, accesat la 22. 09. 2018.
- d. Colecții de cântări bisericești**
30. *** Cântările Sfintei Liturghii și alte cântări bisericești. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., 1992.
 31. Barbu-Bucur S. Cântări psaltice pentru cursul de muzică religioasă, vol. I. București: Editura Academiei de Muzică, 1991.
 32. Barbu-Bucur S. Cântări psaltice pentru cursul de muzică religioasă, vol. II. București: Editura Academiei de Muzică, 1994.
 33. Barbu-Bucur S. Slujba Vecerniei și Utreniei Sfintei Mucenițe Filofteia, Sfântului Iachint de Vicina, Mitropolitul Țării Românești, Sfântului Neagoe Basarab și a Sfântului Cuvios Ioanichie cel nou de la Muscel. București: Editura SemnE, 2010.
 34. Barbu-Bucur S. Cântări la Sf. Liturghie (ediția a II-a, diortosită). București: Editura SemnE, 2014.
 35. Bucescu F. Liturgia psaltică în glasul III ga. Iași: Editura Trinitas, 2006.
 36. Buzera A. Toată suflarea să laude pe Domnul. Cântări bisericești, pricesne și imnuri religioase, colinde și cântece de stea culese și revizuite de Alexie Buzera. Craiova: Editura Europa, 1991.
 37. Lungu N., Uncu A. Cântări liturgice omofone și cântări la Cateheze pe ambele semiografii suprapuse. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., 1951.
 38. Lungu N., Costea G., Croitoru I. Anastasi-matarul uniformizat. Vecernierul sau cântările vecerniei de sâmbătă seara ale celor opt glasuri bisericești. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., 1953.
 39. Lungu N., Costea G., Croitoru I. Anastasi-

matarul uniformizat II. Cântările utreniei de duminică dimineața ale celor opt glasuri bisericești urmate de Svetilnele Evangheliilor și ale Doxologiei Mari. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al B.O.R., 1954.

40. Ojog V. Anastasimatar, Ediția a II-a. Iași: Editura Trinitas, 1999.
41. Stupcanu Th. V. Anastasimatar sau cântările Învierii pe cele opt glasuri (melodii) bisericești. București: Tipografia cărților bisericești, 1926.

e. Cântări bisericești publicate în reviste

42. Barbu-Bucur S. Doxologie. În: *Mitropolia Olteniei*, Craiova, nr. 3, p. 137-144. Craiova: Mitropolia Olteniei, 1988.
43. Barbu-Bucur S. Polihronion. În: *Glasul Bisericii*, nr. 4, p. 166-168. București: Arhiepiscopia Bucureștilor, 1988.
44. Barbu-Bucur S. Rugăciune. În: *Vestitorul Ortodoxiei Românești*, nr. 13-14, p. 6. București: Patriarhia Română, 1990a.
45. Barbu-Bucur S. Prea Bune Doamne, ascult-a noastră rugă. În: *Cronica Episcopiei Romanului și Hușilor*, vol. II, pp. 471-472. Roman: Episcopia Romanului și Hușilor, 1990.
46. Barbu-Bucur S. Necuprinsă-ți este slava și nemărginită mila. În: *Cronica Episcopiei Romanului și Hușilor*, vol. II, pp. 473-474. Roman: Episcopia Romanului și Hușilor.
47. Buzera A. Slujba Sf. Grigore Cuvântătorul de Dumnezeu. Patronul Seminarului Teologic din Craiova. În: *Mitropolia Olteniei*. Anexă, nr. 1-3, p. 1-12. Craiova: Mitropolia Olteniei, 1982.
48. Buzera A. Catavasii la Duminica Fiului Risipitor. În: *Mitropolia Olteniei*, nr. 2, p. 139-142. Craiova: Mitropolia Olteniei, 1987.

Note și comentarii

- 1 Până în 1948 existau școli în toate reședințele de județe, dar și în alte localități, precum și pe lângă unele mănăstiri.
- 2 După 1948 au rămas doar șase Seminarii teologice în orașele București, Buzău, Craiova, Neamț, Cluj și Caransebeș.
- 3 Este denumirea sub care a funcționat Partidul Comunist în perioada 1954-1964.
- 4 Cităm din același articol publicat în Ziarul „Lumina” de George Enache: „La sfârșitul anului 1958, Departamentul Cultelor a elaborat un nou regulament al mănăstirilor în care, printre altele, se prevedea că se exclud de la

intrarea în monahism următoarele categorii de persoane: persoane minore, persoane care nu au minimum șapte clase elementare, persoanele care au săvârșit abateri de la regulile monahale, cele care au suferit condamnări de drept comun, «elemente contrarevoluționare», precum și cei cunoscuți cu « manifestări dușmănoase » la adresa regimului comunist. Cu ocazia ședinței Sf. Sinod al BOR din 15 decembrie 1958, Dumitru Dogaru, secretarul general al Departamentului cultelor, a comunicat prevederile noului regulament, cerând ca acestea să fie asumate și puse în aplicare”.

- 5 Articolul 71 prevedea că „pot fi admiși în monahism bărbați la vârsta de 55 ani și femei la 50 de ani « dacă renunță la salariu sau la pensia de la stat, dacă nu sunt căsătoriți și dacă nu au obligații pe baza Codului familiei». Acest decret a fost o metodă ca statul comunist să nu se mai împiedice de o decizie a Sinodului, asumându-și deschis paternitatea acțiunii de reprimare a monahismului românesc” [29].
- 6 În același an, fostul său profesor de muzică de la seminarul nemțean, Victor Ojog, era nevoit să părăsească școala, fiind dat afară și din monahism din cauza opiniilor sale democratice, în conflict cu ideologia impusă de regimul comunist. [13, p. 425].
- 7 Într-un interviu pe care l-am realizat cu arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur, în anul 2010 acesta mărturisea: „...am ajuns profesor de muzică la cel mai bun Seminar teologic din țară, la Mănăstirea Neamț, seminar patronat direct de Patriarhul Iustinian. Liniștea și bucuria realizărilor nu a durat prea mult. Toamna anului 1959 era să fie una dramatică. Floarea Monahismului era strivită în malaxorul Decretului 410, prin care 7500 monahi și monahii au fost dați afară și am plecat care încotro. Și așa am rămas fără nici-un rost, dar, cu încăpățănare, am refuzat să intru muncitor în fabrică, așa cum cerea decretul, și am bătut la porțile Conservatorului. Am fost dat afară și de acolo, pentru un an de zile, din cauza a trei cruciulițe pe care le-am dat colegilor” [23, 77-84 și 6, pp. 51-60].
- 8 „...este vremea să se termine cu muzica bisericească regionalistă și că este absolut necesar ca și în Ardeal și în Banat și în toate părțile țării să ne conducem după muzica psaltică tradițională, în așa fel ca la un moment dat, uniformizând cântarea în biserică, un credincios din Dobrogea să poată lua oricând parte

- activă la răspunsurile Sfintei Liturghii într-o biserică din Maramureș, sau un credincios din Banat să se simtă tot atât de bine, în această privință, într-o biserică din Moldova” [23, p. 617].
- 9 Dintre compozițiile sale, *Ectenia mare*, glas I, p. 91, Antifonul I și Antifonul II, ambele în glasul I, au fost publicate în volumul *Cântările Sfintei Liturghii și alte cântări bisericești*, 1992 [30], la paginile 91, 92 și 93-95.
 - 10 Vezi lista acestora în [13] la paginile 483-484.
 - 11 Tipărită la Editura Institutului Biblic din București în anul 1980.
 - 12 *Doxologie*, glas V, în „Glasul Bisericii”, București An XLVI (1986), nr. 5 (sept.-oct.), în Anexă, p. I-XII; *Veniți să fericiți pe Iosif*, glas V (p. 267-271) și *De vreme ce eu păcătosul*, glas V, în *Cântările Sfintei Liturghii...*, 1992, [30].
 - 13 Toate lucrările au fost publicate în revista „Biserica Ortodoxă Română”, București, an LXXXVIII (1970), nr. 7-8 (iul. aug), pp. 837-856, *apud* [13, p. 466].
 - 14 Publicată în „Mitropolia Olteniei”, Craiova, an XXXIV (1982), nr. 1-3 (ian.-mart.), Anexă, pp. 1-12.
 - 15 Publicată în „Mitropolia Olteniei”, Craiova, an XXXIX (1987), nr. 2 (mart.-april.), pp. 139-142.
 - 16 La începutul „Cuvântului înainte” Prea Fericitul Părinte Patriarh preciza: „Trăim momente de mare bucurie, acum când – în sfârșit – vede lumina tiparului, după o minuțioasă și atentă pregătire, ce a durat aproape patru ani, una dintre cele mai așteptate și mai cuprinzătoare culegeri de cântări bisericești tradiționale și contemporane... folosite în Biserica ortodoxă Română” (*Cântările Sfintei Liturghii...*, 1992, [30, p. 3].
 - 17 Sunt publicate următoarele compoziții ale părintelui Sebastian Barbu-Bucur: *Laudă suflete al meu* (Ps. 145) glas VIII (p. 91); *Iubi-Te-voi, Doamne*, glas V (p. 122), *Iubi-Te-voi, Doamne*, glas VII (p. 123), *Am văzut lumina*, glas V (notat de..., p. 208), *Să se umple gurile noastre*, glas V (pp. 209-210).
 - 18 Sunt publicate următoarele compoziții ale părintelui Nicu Moldoveanu: *De tine se bucură*, glas V (pp. 55- 56), *Iubi-Te voi, Doamne*, glas VIII (p. 124) și o cântare a lui Ioan Zmeu, revizuită de părintele N. Moldoveanu – *Bine voi cuvânta pre Domnul*, glas II (p. 210). Sunt publicate următoarele compoziții ale părintelui Nicu Moldoveanu: *De tine se bucură*, glas V (pp. 55- 56), *Iubi-Te voi, Doamne*, glas VIII (p. 124) și o cântare a lui Ioan Zmeu, revizuită de părintele N. Moldoveanu – *Bine voi cuvânta pre Domnul*, glas II (p. 210).
 - 19 *Bine este cuvântat*, glas III (p. 205).
 - 20 „În 1982, în timp ce eram pe mare și călătoream spre Muntele Athos, când au început să apară în zare mănăstirile, prima fiind Rusiconul, în toată splendoarea sa, am început să dau slavă lui Dumnezeu, fredonând în gând o Slavoslovie pe glasul VIII, care și astăzi este una din cele mai reușite din cele 11 pe care le-am scris. Ajungând la Prodromul și rugându-mă la Maica Domnului făcătoare de minuni Prodromița, am fredonat în gând aceeași doxologie pe care apoi am scris-o pe neume psaltice. Așa a început șirul compozițiilor psaltice pentru *Vecernie, Utrenie, Liturghie și alte cântări* la îndemnul Maicii Domnului, al părintelui vestit duhovnic Petroniu, egumenul Prodromului și apoi din necesitatea ca studenții de la Secția de Muzică religioasă să aibă un repertoriu cât mai bogat și diversificat...” [24]. Vezi și *Har și instruire îndelungată sau despre compunerea muzicii psaltice, interviu cu arhid. dr. Sebastian Barbu-Bucur* [27, pp. 77-85].